

ENTRE HISTOIRE ET LITTERATURE : EDIFICATION DES „MYTHES”

Dan Horia MAZILU
Academia Română

Résumé : Relues en dehors de l'espace que les historiens des temps modernes jalonnent rigoureusement, les textes des érudits roumains des premières décennies du XVI e.s., attestent des ouvertures surprenantes, telles que la capacité de raconter les faits autrement que leurs prédecesseurs.

Mots-clés : érudit, histoire, raconter

Re-citite în afara spațiului pe care istoricii vremurilor moderne îl populează cu filtrele riguroș construite și dirijate spre cernerea nemilosă a adevărului, textele cărturilor români din primele decenii ale secolului al XVI-lea - scrieri pe care și autorii lor le voiau a fi, fără îndoială, istorie - atestă surprinzătoare deschideri, între care cu deosebire relevante sunt înclinarea și capacitatea de a povesti faptele altfel de cum o făcuseră predecesorii. Nu ne vom opri aci asupra imboldului lăuntric sau a pildelor exterioare care i-au determinat pe cronicarii moldoveni ai epocii post-ștefaniene (pentru Țara Românească, în absență textelor, construcțiile nu pot ieși de pe terenul supozitilor) să scrie altcumva decât analiștii secolului anterior, să părăsească desuetul tipar al însemnării domnilor și domniilor și să nutrească ambiții de altă extracție. Nu vom zăbovi nici asupra însemnatății acestei schimbări de atitudine în relația autor-text (modificare ce cuprinde toate atrbutele și semnificațiile esențiale ale unei veritabile "revoluții"). Vom constata numai că, departe de a se materializa în apariții izolate (ușor de plasat sub semnul accidentalului), inițiativele de acest fel - ce se cuvin descrise și interpretate din unghiuri care să îngăduie valorificarea quasi – integrală - prepară și argumentează (stabilind niște legături coerente) *mișcarea literară* a lui Macarie de Roman și a discipolilor lui, străluciți reprezentanți ai "scrisului artist". Construirea "povestirii" (într-un sistem bine articulat), înclinația spre „istorisire”, spre dezvoltările narrative prilejuite de un anume subiect – marcă esențială a ansamblului de modificări amintite mai sus . se va exercita cu predilecție (cu necesitate, am zice, dacă examinăm înlanțuirea faptelor dintr-o altă perspectivă) asupra *începuturilor*.

„Mitul” primordial

În culegerea de croniți rusești denumită *Voskreskaja Letopis'*, alcăuită spre sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul veacului al XVII-lea, al treisprezecelea capitol este intitulat (în traducere): *Povestire pe scurt despre domnii Moldovei, de căns s-a început Țara Moldovei, în anul 6867 (1359)*.

O cronică a Moldovei, deci, pe care primul ei editor român, Ioan Bogdan, a numit-o, lipsit de orice punct de sprijin, *Cronica anonimă*,¹ dar care va intra în seria scrierilor de factură similară însoțită de sintagma *Cronica moldo-rusă*². O cronică scrisă indiscutabil în Moldova³ în slavona medio-

¹ Ioan Bogdan, *Vechile croniți moldovenești înainte de Ureche*, București, 1891, p.182-189 (textul slav), 235-239 (traducerea) (în Rusia scrierea fusese editată, într-un corpus masiv la 1856). Studiul introductiv republicat în I. Bogdan, *Scrieri alese*, ediție de G. Mihailă București, 1963, p.316-320.

Retipărită în *Cronicile slavo-romane din sec.XV – XVI, publicate de Ion Bogdan* ediție revăzuta și completată de P.P. Panaiteescu, București, 1959, p. 152 – 154 (introducere), p.154-157 (textul slav), 158 – 161 (o traducere revizuită).

bulgară (idiom ce izbutește să-și salveze unele particularități lexicale și după operația, firească, de adaptare la normele est-slave, întreprinsă de autorii compilării rusești), și aflată în relație directă - informații comune - cu acea variantă a cronicii de la Putna copiată în sbornicul de la mănăstirea Slatina. Ioan Bogdan o credea alcătuită în vremea lui Ștefan cel Mare (atribuind toate știrile ulterioare compilatorului rus⁴), socotind că din Moldova "a luat-o cu sine unul din oamenii lui Ivan III, marele cneaz al Moscovei, cu care Ștefan cel Mare au avut dese relaționi și al cărui fiu, Ivan Ivanovici, a luat în căsătorie pe fiica lui Ștefan, „Elena".⁵ Dar ultimele informații din *Cronica molflo-rusă* se referă la domnia lui Bogdan (cel Orb), fiul lui Ștefan cel Mare (moartea lui Ștefan însumi este relatată în text) și această ultimă parte nu pare a fi o adăugire ulterioară. Cronica putneană este și ea un produs al epocii de după Ștefan cel Mare, fiind probabil scrisă în vremea lui Ștefan cel Tânăr (1517-1527), iar legătura strânsă dintre aceste scrieri datează - spune P.P. Panaiteșcu - și *Cronica moldo-rusă*. Și are, se pare, dreptate. Deplasarea în Rusia a compunerii s-a petrecut în timpul lui Petru Rareș (domn în două rânduri : 1527-1538 și 1541-1546), epocă în care soliile băteau des drumul între Suceava și Moscova.

Neentuziasmantă pentru istoricii aflați perpetuu în căutarea unor știri noi⁶, interesându-i într-o oarecare măsură pe cercetătorii aplecați să distingă sămburele de adevară îmbrăcat în "legendele înțemeierii", *Cronica moldo-rusă* conține "una din cele mai curioase tradiționi moldoveniști asupra înființării Moldovei. (I. Bogdan), operă literară de ficțiune plasabilă lângă *Viața*

Sfântului Ioan cel Nou scrisă de acel cărturar Grigore din vremea lui Alexandru cel Bun. Iată-o în rezumarea acelaiași I. Bogdan : "După dânsa (tradiția cu pricina – n.n.), doi frați, *Roman* și *Vlahata*, fug din *Veneția* din pricina persecuțiunilor *ereticilor* asupra creștinilor și se duc în *Roma veche*, unde își zidesc o cetate cu numele *Roman*, și trăiesc într-însă pînă la despărțirea bisericii lui Hristos în apuseană și răsăriteană sub papa Formos. Atunci *latinii* își făcură o nouă Româ, iar *românenii*, cu credința lor ortodoxă, rămaseră pe lângă *Roma veche*; astfel purtară ei război pînă în timpul lui *Vladislav*, regele Ungariei, care în susfletul lui era creștin și nepot lui Sava arhiepiscopul săebesc, ca rege însă era latin. Acesta, fiind strâmtorat rău de tătari, cere ajutor de la noii și vechii râmleni, cari îi și împlinesc dorința. Noii râmleni însă, ca să se scape de dușmanii lor, roagă pe Vladislav într-o scrisoare să pună în primul plan de bataie pe vechii râmpleni, că doar vor cădea cu toții; iar de nu vor cădea, să nu-i lase a se întoarce în vechiul Râm, ci să-i colonizeze în țara sa. Lupta se întâmplă, vechii râmleni se bat vitejește, însă nu cad decât foarte puțini dintre dânsii.. Regele le multămește și înduioșat de bărbăția lor, le descopere intriga noilor râmleni și le propune să se așeze în țara sa. Atunci vechii râmpleni cer de la Vladislav să-i lase a trimete acasă oameni cari se vadă ce s-a întâmplat cu casele și

³ Fapt dovedit suficient de I. Bogdan (vezi *Scrieri alese*, p. 316) și reargumentat de P.P. Panaiteșcu în *Introducerea ce precede reeditarea din Cronicile slavo-române* (p. 152 - 153).

⁴ „De la Ștefan cel Mare încoace cronica anonimă (judecând după forma ei analitică și după pasagiul de sub anul 7005 (1497), care este evident un rezumat) pare a fi un *extras din analele putnene*, făcut de *primul compilator* al *Yoskresenskajaletopisi* din redacția completă a acestora. Tot acel compilator a adus de la sine ultimul pasagiu despre Bogdan cel Orb, care nu poate fi împrumutat din analele putnene, deoarece ar conținea atunci o dată mai precisă" (I. Bogdan, *Scrieri alese*, p.318).

⁵ Op. Cit., p. 318.

⁶ „Importanța acestui letopisul al Moldovei este redusa, deoarece este mult prescurtat față de celealte cronică moldoveniști. O singură știre în plus se află în această cronică față de celealte cronică : existența a patru fii al lui Ștefan cel Mare" (P.P. Panaiteșcu, în *Cronicile slavo-române*, p-154).

femeile lor; după ce oamenii trimiși se conving că totul era pustiu de noi râmleni, ei se hotărască a primi oferta regelui, însă cu condiția ca aceasta să-i lase în legea lor. Regele le dă loc de șezut în Maramureș, la Criș. El se căsătoriră cu unguroaică, le întoarseră pe acestea la legea lor, se înmulțiră și trăiesc acolo până astăzi. Din ei a ieșit Dragoș. După acesta se povestește apoi cunoscuta versiune asupra pornirei la vânăt, trecerea muntilor, omorul zimbrului, întoarcerea lui ca să aducă și pe tovarășii săi în țara ce i-a plăcut, ocuparea țării, alegerea de domn, faptele lui în domnie și moartea lui"⁷.

S-a observat cu ușurință că legenda din *Cronica moldo-rusă* are câteva elemente comune cu tradiția din cronică lui Ureche, cu versiunea propusă de interpolatorii lui Ureche și cu părerea lui Miron Costin. I. Bogdan distinge "trei puncte comune": 1. originea lui Dragoș și a oamenilor săi de la Maramureș; 2. originea maramureșenilor de la Roma; 3. lupta dusă împreună cu Vladislav, regele Ungariei (la Simion Dascalul "Laslău craiul unguresc"; contra tătarilor.⁸

Sunt în țesătura narativă ce trebuie să facă din *Cronica moldo-rusă* unul dintre cele mai faimoase texte ale literaturii noastre vechi câteva fapte (personaje, în spate, și evenimente) cărăra savanții, constatănd alăturarea după principiul simultaneității a unor evenimente despărțite de intervale cronologice apreciabile, le-au căutat corespondentele în realitate. Trecând pe lângă Sava, primul arhiepiscop al sârbilor (1219-1235), frate al regelui sârb Stefan Primul Încoronat, prezență ortodoxă pertinentă în compunerea autorului român⁹, și pe lângă Formos papă¹⁰, ce s-a despărțit de la ortodoxie la legea latină, personaj cu existență controlabilă, de o oarecare faimă în memoria oamenilor de carte din estul și sud-estul Europei¹¹, cercetătorii său opresc în preajma aceluia rege Vladislav, *nepot de frate* al lui Sava arhiepiscopul sârbilor, "botezat de dânsul", care "păstra credința lui Hristos în taină, în inima, Iar după limbă și după orânduiala crăiască era latin". Mal puțin inclinați să vadă în acest Vladislav "Laslău" pe Ladislau I cel Sânt (1077-1095¹²), cercetătorii i-au propus, pe rând, pe Ludovic I de Anjou - în vremea căruia sunt alungați tătarii din Moldova¹³ -, pe un voievod Ladislau al Transilvaniei sau pe Ladislau al IV-lea Cumanul

⁷ În scrieri alese, p. 318 - 319

⁸ I. Bogdan, în *Scieri alese*, p.319. Gheorghe I Brătianu reține doar două convergențe: 1. bătălia "craiulunguresc Laslău" cu tătarii ; 2. originea romană a luptătorilor care iau parte la ea, din care se trag pe urmă intemeietorii Moldovei (*Traditia istorică despre întemeierea statelor românești*, Ed. Eminescu, București, 1980, cap. *Roman si Vlachata în tradiția istorică a descălecătului Moldovei*, p.157-172)

⁹ Fără a fi cunoscute vreunul dintre regii Ungariei. Să menționăm că atât acest Sava, cât și Ladislau I cel Sânt, Regul Ungariei (1077-1095) sunt amintiți în introducerea culegerii *Vogkresenakaja letopis'*

¹⁰ Legat al Papei Nicolae I, trimis în Bulgaria (1866), pentru a consolida relațiile dintre Roma și țarul Boris. Conflictul în care intră cu patriarhia din Bizanț lămurește acea "despărțire de la ortodoxie". Va ajunge el însuși papă al Romei între 891-895. Includerea acestui papă Formosus ar fi, după opinia lui D. Onciu, singurul element istoric ce merită atenție în țesătura legendei (vezi D. Onciu, *Papa Formosus și traditia noastră istorică*, în *Lui Titu Maiorescu, omagiu*, București, 1900, p.622-623)

¹¹ Într-un sbornic copiat la mănăstirea rusească Soloveck se află, între altele, un tratat intitulat *Povestire despre latini, cum s-au despărțit de pravoslavie*, împărțit în câteva capitoare : *Despre papă Formos, Povestire despre papă Ioan, Despre blestematii latini, Despre Petru gângavul* (cf. I. Bogdan, *Scieri alese*, p.284).

¹² În Transilvania a ființat o tradiție a luptelor dintre acest Ladislau I și tătarii (vezi Vasile Drăguț, *Legenda "eroului de frontieră" în pictura medievală din Transilvania*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, tom XLIII, 1974, nr.2, p. 21-39)

Legende despre Ladislau I comunică și Bonfinius în *História pannonica Colonia»* 1690, p.144, 158-159.

¹³ Vezi D. Onciu, *Traditia istorică în chestiunea originelor române*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Sect. Ist., seria 2, XXIX, 1907, p.575 și urm. Același Ladislau I cel Sfânt a avut - relatează o cronică maghiară din secolul al

(rege pe la 1272-1279), în vremea căruia a avut loc o mare invazie tătărească sub conducerea lui Nogai și care era bănuit de clerul catolic de "erezie și legaturi cu necredincioșii"¹⁴

Acest demers nepotolit pentru conservarea "legii" (așezându-se în Maramureș, râmenii cei vechi îl roagă pe Vladislav "să nu-i împingă la legea latina și să le dea voie să-și ţie legea creștină grecească"), cu semnificații stabile în momentul scrierii cronicii, grefat pe opozitia mereu reliefată dintre legea nouă a „latiniilor” și credința cea veche a râmenilor”, în care putem vedea o amintire a „fazei catolice” din trecutul românesc ori o contaminare între cunoșntările despre români antici și cele despre catolici și ortodocși, refacând într-o tradiție culturală persistentă lupta dintre Bizanț și Roma, continuă opozitia plină de osârdie dogmatică pe care șiruri de patriarhi ai Constantinopolului au ridicat-o în calea tentativelor (întreprinse cu deosebire de Paleologu, în eforturile lor de salvare a imperiului) de "unire" cu Roma. Temeul istoric nu lipsește - s-a afirmat că războialele necurmărate și cucerirea "Romei vechi" reprezentă o aluzie la cucerirea Constantinopolului de către "latini" (prima jumătate a secolului al XII-lea)¹⁵ - și lumea românească, post-bizantină în convingeri, rezonează în chip particular la stimulii vechii rivalități.

În țesătura astfel închegată (fabulație pură, invenție epică, elemente ale unor realități "filtrate" de tradiție, reminiscențe ale marii rivalități, informații solicitate patrimoniului cultural¹⁶) - "basm" îi zice Ioan Bogdan – sunt introdusi Roman și Vlahata, eroii eponimi, "adaptare la împrejurările românești ale acestui mod de a lămuri nașterea și dezvoltarea popoarelor destul de obișnuit în analitică slavă, ca de altfel în toată istoriografia antică și medievală"¹⁷. Sunt frați, firește (P.P. Panaiteșcu îi socotește eroii eponimi ai celor două state românești, Moldova și Țara Românească¹⁸, deși ne-am permite să observăm că naratiunea se referă doar la întemeierea Moldovei), aşa cum recomandă modelul ce funcționează fără greș în constituirea legendelor despre începătorii de seminții (după *Scriptură*: Sem (Sin), Ham și Lafet, fiul lui Noe), de popoare sau de orașe. Letopisețul rusesc, zis al lui Nestor, în copia făcută de Lavrentie, îi numește pe Radim și pe Viatko drept întemeietori ai triburilor radimicilor și viaticilor. În cronicile slavilor de apus sunt amintiți Leh, Ceh, Rus și Meh (pe Leh și Rus îi stie și Paisie Ligardes arătând în *Hresomologhionul* său că domneau unul în *Lechia* celălalt în *Rusia*). Lista conține exemple celebre, altele mai puțin cunoscute : Varșovia a fost clădită de frații Wars și Sava, iar Kievul, orașul lui Kyj, a fost zidit de cei trei frați Kyj, Scek și Horiv¹⁹ etc.

Viabilitatea clișeului este certă. Grecul Paisie Ligardes, trăitor o vreme în țările Române, încearcă și el (sursa?) constituirea unei perechi de "făuritori ai începuturilor". Dar el scrie în secolul al XVII-lea, când, mai ales din vremea lui Matei Basarab, Țara Românească (Ungrovlahia) este frecvent denumită Țara Muntenească. Schimbare ce se reflectă în construcția lui Ligardes din

XV-lea - o intervenție miraculoasă ajutându-1 pe Ludovic I de Anjou într-o bătălie cu tătarii la 1343 sau 1345 (vezi Ghe.I. Brătianu, loc.cit.).

¹⁴ Vezi Ghe.I. Brătianu (loc.cit.) care nu exclude, însă oposibilă trimitere către Ladislau I cel Sfânt.

¹⁵ Vezi P. Chihiaia, op. Cit.

¹⁶ În Alexandria (roman ce se va traduce la noi destul de devreme dar care a circulat în haină slava încă de timpuriu) se vorbește despre frâncii de la Troada care, după ce au mers la Râm, "făcură *Vineția*" iar la Râm fu întâi Roman și pe numele lui se chlema Râmul (...) (vezi și P. Chihiaia, op.cit., p. 73-74)

¹⁷ Ghe.I. Brătianu, op. cit., p.159.

¹⁸ În Cronicile slavo-române, p.154.

¹⁹ Vezi în *Povest' vremennyh let* : "Și au fost trei frați: unul se numea Kyj, al doilea Scek, al treilea Horiv, iar sora lor Lybed. Ședea Kyj pe un munte, unde azi este (...) și zidiră un oraș întru numele fratelui lor celui mai mare și îi puseră lui numele Kiev. Și era lângă oraș (...) "(după *Povest'vremennych let*, partea I, ed. de V.P. Andrianova-Perets, Moscova, 1950, p.11)

Hresmologhion : "Unii au spus ca Leh și Rus erau frați și că au domnit unul în Lechia și altul în Rusia, după cum și cele două căpetenii de oaste Munteanu și Bogdan, în Valahia și Bogdania"²⁰.

Dincolo de încercările de aşezare a celor doi eroi eponimi peste niște existențe istoricește confirmate²¹ rămâne povestea, bine construită, echilibrată, deloc monotonă, care dă consistență unei ascendențe nobile a maramureșenilor, (îmbinând ingenios denumirea internă *român* cu cea externă, *valah*), identifică niște predecesori și oferă, astfel, o justificare pentru prezența ei în culegerea rusească, întrucât cele mai multe dintre textele antologiate în *Voskresenskaja letopis'* stabilesc genealogii: *Începutul pravoslanicilor stăpânilor ai mărilor români născuți* a căror rădăcină se trage de la Avgust, împăratul roman, rodosloviile unor cnezi ruși de mâna a două, catalogul orașelor rusești, începutul principilor lituanieni, o cronică universală de la Adam până în timpurile mai noi etc.²² *Cronica moldo-rusă* propune un drum care să nareze *obârșia romana* a primilor "descălecători", păstrată în tradiția populară și confirmată de cronicarii din țările vecine, un mit primordial, necesar în sine și trebuincios ca suport pentru legenda-traditia a „descălecării” și ea întrucâtva remodelată în mediul curții voievodale.

Constatarea lui Ioan Bogdan despre existența, în veacul al XVI-lea, a câtorva "versiuni amplificate asupra descălecării, unele chiar cu totul deosebite între sine"²³, pare exactă. Crónica lui Ureche reproduce o versiune quasi-populară, cu iz de poveste de transhumanță: "Că îrablând păstorii de la Ardeal, ce să chiamă Maramurăș, în munți cu dobitoacele, au dat de o fiară ce să chiamă *buor* și, după multă goană ce o au gonit pren munți cu dulăi, o au scos la săsul apei Moldovei (...) între acei pastori ce au nemerit locul acesta, fost-au și Dragoș, carele au venit de la Maramurăș, carele să vedea și mai de cinstă și mai de folos decâtă toți, pre carele cu toții l-au pus mai mare și purtătoriu lor"²⁴. Acestei versiuni socotește de cuvintă Simion Dascălul să-i adauge drept preambul povestea (generată și ea de un "loc comun" cărturăresc: *Dacia ca loc de exil*) cu "oamenii răi" trimiși de "împăratul Râmului" în ajutor lui "Laslău craiul unguresc" ce combătea contra tătarilor. Zice interpolatorul, în capitolul *De ijderenia moldovenilor*, că s-a folosit de "letopisețul cel unguresc". Deși Ioan Bogdan se îndoiește de existența unui asemenea letopis, presupunând ca interpolatorii au utilizat un text atribuit unui autor din Maramureș, deci unui ungurean (op. cit. p. 320), indicația lui Simion Dascălul nu poate fi pusă integral sub semnul întrebării; versiunea vehement incriminată de generațiile ulterioare de istorici români se putea adăposti în scrierea, de circulație în mediile catolice din Moldova (căci o cunoștea, pe semne, Bandinus), alcătuitură de un ungur stabilit prin partea locului.²⁵

Versiunea "descălecării" din *Cronica moldo-rusă* părăsește tradiția "zicerii păstorești" și arborează un aer demn, voievodal. Dragoș, bărbatul înțelept și viteaz, apare de la bun început, pornește "cu drujina lui (era, deci, cneaz) la vânătoare de fiare și au aflat supt munții înalți urma unui bour și au pornit pe urmabourului prin munții înalți și au trecut peste plaiurile înalte, adică munți, și au ajuns pe urmabourului la locuri de șes și frumoase și au prins din urmă călări pe bour la un râu, pe mal,

²⁰ Vezi și P. Chihiaia, op.cit., p.83.

²¹ Pe baza unei relații a misionarului italian Giovanni da Pino del Carpine, Ghe.I. Brătianu încearcă să identifice, în Roman, pe un Roman, principe ucrainean (amintit pe la 1247), nepot al lui Roman Mstislavovici, fiu al lui Danilo de Halici, iar în Vlahata - cu mai puțină certitudine - pe un Aloha (Olaha), ce putea fi voievod al valahilor din Galitia, venit probabil din Maramureș și aşezat pe versantul nordic al Carpaților (pentru amănunte vezi cap. *Roman și Olaha duses ruteni*, în op.cit., p.162-171).

²² Vezi I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 318

²³ *Ibidem*, p. 319

²⁴ Vezi Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, București, 1967, p.72, 76

²⁵ Vezi P. Chihiaia, op.cit., p.83

sub o salcie și l-au omorât și s-au ospătat din vânătul lor²⁶. Expediția, narată cu amănunte ce dau mișcare și culoare, are prestația feudală și ieșe de sub semnul întâmplătorului. Dragoș a fost "ridicat domn și voievod și de atunci s-a început, cu voia lui dumnezeu, Țara Moldovei"²⁷. Vânațoarea, expediția cinegetică armată condusă de stăpânitorul feudal, era un motiv familiar cărturilor români. *O întâmplare de vânațoare* furnizează elemente pentru descifrarea împrejurărilor în care urcă pe tron Vlad, fiul lui Dan I.; tot printr-o vânațoare sunt materializate, la nivelul poeticii medievale, pretențiile de moștenitor al tronului Țării Românești ale lui Dan al II-lea; în fine tot un *exercițiu cinegetic* centreză legenda întemeierii Țării Românești (legată de povestea nașterii lui Iancu de Hunedoara) introdusă de Paisie Ligarides în Hresmologhionul său.²⁸ Este foarte probabil ca legenda „descălecaturui”, în forma ce o adăpostește *Cronica moldo-rusă*, să fi căpătat contururile esențiale în timpul lui Ștefan cel Mare, voievodul ce a făcut din cultul strămoșilor domnești, cu care și punea în relație directă propria stăpânire, o chestiune fundamentală. Refacerea - cu noi elemente de cronologie - a pietrelor tombale ale antecesorilor se realizează, în cașul lui Dragoș, printr-un gest plin de semnificație: mormântul, pe piatra căruia primul voievod este denumit "strămoș", va fi mutat la Putna. Tot la Putna - metropolă culturală și necropolă domnească în intenția voievodului - este transferată și biserică de la Volovăț, ctitorie atribuită lui Dragoș. Același Dragoș, în fine, își găsește locul în sirul de domnitori eternizați în *Pomelnicul de la Bistrița*²⁹. Literații urmau a da un vesmânt pe potrivă, mândru și demn, "începuturilor". Si autorul *Cronicii moldo-ruse*, prin "Legenda descălecaturui" și "mitul primordial" ce-i servește drept prolog, face acest lucru.

„Mitul” necesar

Dincolo, iarăși, de discuțiile istoricilor, preocupați - cu intermitențe - să distingă participările, deosebite, ale "povestirii" și "realității" în configurația "tradiției naționale despre originile Țării Românești"³⁰, în marginea chiar a amestecării faptelor documentar controlabile cu legenda, zămislirea *poveștii culte* despre Radu Negru voievod - asa cum pătrunde ea în texte istoriografice din secolul al XVII-lea mai ales - este un demers ce ține neîndoialnic de literatură.

Între disputele istoricilor au existat perioade de acal-mie, când adunarea în jurul câte unei teorii de autoritate (cum au fost cele ale reprezentanților „școlii critice” părea a oferi o soluție și a instala un oarecare echilibru. Echilibrul se frângă apoi, odată cu formularea unei îndoieri, și discuția reîncepea până la găsirea unei noi platforme de stabilizare. Între istoricinu se va așeza, probabil, niciodată o liniște deplină, căci ipotezele lor par a urma succesiunea dictată de o infinită reciclare. Noi elemente, odată depistate, se vor transforma în argumente și controversa va reîncepe. Pentru Hasdeu și Onciu, de plidă, „Negru” ar fi fost un nume dat de vecini, sprijinit și de capul de „arap” din emblema Țării Românești publicată în lucrarea lui Levin Hulsius (Nurnberg, 1597). S-a spus apoi că acest cognomen îl desemna pe cel ce a hotărât pecetea cu corb pentru Tara Românească (revendicată ulterior, din motive lesne de înțeles, de către Mihneștii „Corvini” și nu prea agreată, ac atare, de Basarabii din secolul al XVII-lea; compilația

²⁶ *Cronicile slavo-române*, p. 159-160

²⁷ Op.cit.p.160

²⁸ Pentru alte elemente vezi Anton Balotă, *La litterature slavo-roumaine a l'epoque d'Btienne le Grand*, în *Romanooalavica*, I, București, 1959, p. 224-227

²⁹ Vezi Anton Balotă, op.cit.p.227.

³⁰ Formulare cu care Alexandru Lapedatu își intitula o comunicare ținută, în 1923, la Academia Română și publicată în *Anuarul Institutului de istorie națională* Cluj, 1923, II, p.289-313 Vezi Gheorghe I, Brătianu, op.cit, p-87*

de croniți alcătuită la curtea lui Matei Basarab va prefera deci să dea în extenso „titulașul”).

În fine, Gh. I. Brătianu, cercetător înclinat să acorde, în urma unui serios examen științific, oarecare credit „tradiției descălecatalui” – observă că „Negru”, voievodul numit astfel, venea din Ungaria „Neagră”, țara de margine a regatului (numit de obicei Ungaria „Albă”), loc de curând ocupat, adică Transilvania. Ce mai spun istoricii? Concluzia lui D. Onciu privind „miezul istoric” al legendei este acreditată de examenul critic întreprins de Ghe. I. Brătianu: „Cât despre *Radu Negru* devenit în acest fel fondator al statului, nu poate, după cele arătate, să mai încapă îndoială că personajul istoric al mitului este Radul Basarab, domnul Țării Românești, care după 1372, părăsește feudurile ungurești Amlaș și Făgăraș, desfăcându-se de suzeranitatea regelui Ungariei; Radul Basarab întemeietorul Tismanei, Coziei și Cotmenii și probabil încă și al altor mănăstiri și biserici, glorificat de călugări mai mult decât vreunul din redecessorii săi și numit în tradiția de la Tismana ca fondator al statului. Dat fiind de o parte Radul-Vodă al călugărilor, de altă parte Negru-Vodă al tradiției populare ca fondator, cronicarii au împreunat pe amândoi în personajul astfel plăsmuit al lui *Radul Negru*. Radu Negru apare datorită confuziei „între întemeietorul, descălecător din Ardeal, și adevăratul Radu-Vodă de la sfârșitul secolului al XV-lea, confuzie sporită și dezvoltată apoi de relațunea literară a cronicarilor târzii”, prin unirea unor „trăsături de la cel mai recent, mai cunoscut, mai viu în amintirea cronicelor” cu „un fond mai vechi, de a cărui existență iarăși nu ne putem îndoi”

Istoria literaturii s-a arătat în mică măsură interesată de descifrarea elementelor care au condiționat și asigurat apariția, conservarea și dezvoltarea legendei "literare" despre Negru Vodă întemeietorul. S-a mulțumit să constate prezența ei în scrierile de tip compilativ din secolul al XVII-lea. Alăturarea acestei construcții de legendele moldoveniști și, de aci, declararea unor simetrie (nelipsite de semnificații) păreau a epuiza chestiunea. Cam puțin, totuși pentru elucidarea unei probleme pe care doar o privire de suprafață o poate lipsi de însemnatate, căci încheierea - pe baza unei tradiții populare, la care se adaugă elemente furnizate de istorie - a legendei despre *fondator* reprezintă, în fapt constituirea unui *mit* al începuturilor. Era un *mit necesar*, menit să acopere un spațiu controversat, o completare pe care "literatura" o fumizează istoriei într-o formă ce topește și armonizează mobilurile (nu puține) ce au impuls această alcătuire. și nu întâmplător această creație aparține nu secolului al XVII-lea, ci veacului precedent, când, din semnele puține pe care le putem recupera, istoria - ne dăm seama - începușe, cu destulă stângăcie, dar perseverent, să uziteze unelele literaturii (o transformare internă, o veritabilă evoluție prin forțe proprii, străină de atât de des invocatele înrâuriri).

S-a stabilit că tradiția despre acel Negru Vodă, "descălecător" și "întemeietor" a gravitat cu consecvență în jurul cătorva centre. Întâi în preajma Câmpulungului, capitală veche, centru care va "recidiva" și mai târziu revendicându-și privilegiile de cetate de scaun a întâiului întemeietor. Apoi se produce translația spre Curtea de Argeș, unde tradiția este consolidată iconografic. Deși "obiectul" resuscitării variază, relevant ni se pare gestul reactualizării perpetue a primului "ctitor", a "întemeietorului", în sirul de portrete ale vechilor domni din biserici lui Neagoe Basarab, Radu de la Afumați pune să se picteze - după imaginea din biserică voievodală de la Câmpulung - chipul lui Nicolae Alexandru, "cel mai vechi ctitor", același chip pe care îl reproduceseră și pictorii lui Vladislav I, în biserică domnească din Curtea de Argeș. Pătrașcu cel Bun poruncește și el să se picteze portretele lui "Negru Vodă" (în realitate al lui Vladislav I Vlaicu) și al "doamnei Ana" în aceeași biserică a mănăstirii Argeș ctitorită de Neagoe Basarab.

De la Jumătatea secolului al XVI-lea pe primul plan, în efortul de conservare a legendei, avansează Tisaman a. Un tel "pământesc a fost, se pare, condiția inițială: apărarea unor drepturi încălcate, campanie în care călugării fac uz de vechile lor hrisoave în care Radu I Baearab apare ca prim emitent. Radu I Basarab, luptător pentru neatârnare și constructorul, în aceeași vreme, al atâtior lăcașuri de cult, este menționat, ca "prim ctitor" al mănăstirii

Tiamana într-un act din 1385 dat de cancelaria voievodului Dan I. În acest hrisov, folosit ca instrument protegitor de călugări, trebuie să vedem primul germene al mitului. Căci în secolul al XVI-lea figura și moștenirea lui Radu I Basarab vor fi suprapuse peste imaginea "descălecătorului" Negru Vodă, Radu I va căpăta, deci, toate atributele înțemeietorului și se va naște astfel Radu Negru. Cătioră și actele Iul Radu X Basarab erau în deceniul cinci al veacului al XVI-lea confundabile cu "întemeierea", căci într-un hrisov de întărire dat mănăstirii Tismana (6 iunie 1547) voievodul Mircea Ciobanul spune: (...) să-i fie Potocețul (...) pentru că este veche și dreaptă ocină (...) înțemeierea Țării Românești (...) (am cercetat cărțile) domnilor celor vechi de mai înainte (...). Cățiva ani mai târziu în 1569, într-un act emis, pentru aceeași mânăstire, cele două "simboluri" - *întemeierea și înțemeietorul mitic* - apar alături: (...) să-i fie Elhovița (...) pentru că i-a fost dreaptă ocină (...) încă de la înțemeierea țării Românești, întâi de la Negrul Voievod și apoi de la toți domnii care au fost mai înainte". Mitul era, deci, constituit și, în afara valențelor politice. El vădea și posibilități practice, imediat operative. Istoricilor de la curtea lui Matei Basarab, unde se presupune că s-a alcătuit prima compilație de cronici de mari proporții, le rămânea numai să îl pună în pagină.